

AZƏRBAYCAN MƏKTƏBLƏRİNDƏ “HƏYAT BİLGİSİ” FƏNNİ ÇƏRÇİVƏSİNDƏ VERİLƏN DİN TƏHSİLİNİN PLÜRƏLİST DİNİ TƏHSİL YANAŞMƏLƏRİ BAXIMINDAN TƏDQIQI

İSLAM MUSAYEV

Dr. Ögr. Üyesi, Kastamonu Universiteti, İlahiyyat fakültəsi, Din pedaqogikası şöbəsi, Kastamonu, Türkiyə. E-mail: islamismayil@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3111-2227>

Məqaləyə istinad:

Musayev İ. (2022). Azərbaycan məktəblərində “Həyat bilgisi” fənni çərçivəsində verilən din təhsilinin plürəlist dini təhsil yanaşmaları baxımından tədqiqi. *Azərbaycan məktəbi*. № 3 (700), səh. 95–102

Məqalə tarixçəsi

Göndərilib: 03.06.2022

Qəbul edilib: 18.08.2022

ANNOTASIYA

Hazırda Azərbaycanda türklər, tatlar, talışlar, kürdlər, malakanlar, ingiloylar, saxurlar, avarlar, ləzgilər, xınalıqlılar, buduqlular, rutullar, aşıurlar, udlar, qızlar və s. müxtəlif etnik azlıqlar yaşayır. Etnik fərqlilik din və məzhəb fərqiə səbəb olur. Əhalinin əksəriyyəti müsəlman olsa da, ölkədə xristianlar, yəhudilər və az sayda başqa dinlərin mənsubları da yaşayır. Azərbaycan dövlət müstəqilliyinin bərpasından sonra dini maarifləndirmə ilə bağlı lazımi tədbirlər görülüb, lakin kadr çatışmazlığı, din və ya məzhəb fərqlilikləri kimi səbəblərə görə hələ də ümumi təhsil məktəblərinin dərş proqramlarında dini dərşlərə yer verilməyib. Yalnız tədris proqramında yer alan “Həyat bilgisi” dərşliklərinə dini mövzular salınıb. Bu araşdırmanın hədəfi Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi tərəfindən ümumi təhsil məktəblərində (I-IV və V-IX siniflər) tədris edilən Həyat bilgisi dərşliklərində verilən dini mövzuları plürəlist dini təhsil yanaşmaları baxımından tədqiq etməkdir. Keyfiyyət tədqiqatı metodlarından biri olan məzmun analizinin istifadə edildiyi bu araşdırmada dini mövzular həm məzmun, həm də plürəlist dini təhsil yanaşmaları baxımından təhlil edilir.

Açar sözlər: “Həyat Bilgisi” fənni, din təhsili, plürəlist dini təhsil.

AZƏRBAYCAN OKULLARINDA OKUTULAN HAYAT BİLGİSİ DERS KİTAPLARINDA YER ALAN "DİN" ÖĞRENME ALANININ ÇOĞULCU DİN EĞİTİMİ YAKLAŞIMLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

İSLAM MUSAYEV

Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi
Anabilim Dalı, Kastamonu, Türkiye. E-mail: islamismayil@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3111-2227>

Makaleden alıntı:

Musayev İ. (2022). Azərbaycan okullarında okutulan Hayat Bilgisi ders kitablarında yer alan "din" öğrenme alanının çoğulcu din eğitimi yaklaşımları açısından incelenmesi. *Azərbaycan məktəbi*. № 3 (700), s. 95-102

ÖZET

Günümüz Azərbaycan'ı; Türkler, Tatlar, Talışlar, Kürtler, Malakanlar, İngiloylar, Sahurlar, Avarlar, Lezgiler, Hınalıklılar, Buduglular, Rutullar, Assuriyalılar, Udinler, Grızlar vb. farklı etnik grupları kendi içinde barındırmaktadır. Bu etnik farklılık aynı zamanda dini ve mezhepsel farklılıkları da beraberinde getirmektedir. Nüfusun büyük çoğunluğu Müslüman olmakla birlikte, ülke Hıristiyanlar, Yahudiler ve az sayıda diğer dinlere mensup olanlardan müteşekkildir. Bağımsızlıktan günümüze Azerbaycan'da din eğitimi için gereken tedbirler alınmış olsa da yeterli kadronun bulunmaması, dinsel veya mezhepsel farklılıklar ve buna benzer nedenlerden dolayı ilkokul, ortaokul ve lise müfredatlarında din derslerine henüz yer verilmemiştir. Ancak müfredatta yer alan Hayat Bilgisi ders kitaplarında "Din" öğrenme alanlarına yer verilmiştir. Bu çalışmada, Azerbaycan Cumhuriyeti Tahsil Nazırlığı tarafından ilkokul I-IV ve ortaokul V-IX sınıflarda ders kitabı olarak okutulması uygun görülen Hayat Bilgisi ders kitaplarında yer alan "din" öğrenme alanlarının çoğulcu din eğitimi yaklaşımları açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizinin kullanıldığı bu çalışmada "Din" öğrenme alanları; içerik ve çoğulcu yaklaşımlar açısından incelemeye tabi tutulmuştur.

Anahtar kelimeler: Hayat Bilgisi ders kitapları, "din" öğrenme alanı, çoğulcu din eğitimi yaklaşımları.

Makale Tarihiçesi

Gönderim tarihi: 03.06.2022

Kabul tarihi: 18.08.2021

EXAMINATION OF THE RELIGION LEARNING FIELD IN LIFE SKILLS BOOKS TAUGHT IN AZERBAIJAN SCHOOLS ACCORDING TO PLURALIST EDUCATION APPROACHES

ISLAM MUSAYEV

Assistant Professor, Kastamonu University, Faculty of Theology, Department of Religious Education. Kastamonu, Turkey. E-mail: islamismayil@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3111-2227>

To cite this article:

Musayev I. (2022). Examination of the religion learning field in Life Skills books taught in Azerbaijan schools according to pluralist education approaches. *Azerbaijan Journal of Educational Studies*. Vol. 700, Issue III, pp. 95–102

ABSTRACT

Today's Azerbaijan consists of different ethnic groups such as; the Turks, Tats, Talyss, Kurds, Molokans, Ingiloy, Sahurs, Avars, Lezgis, Khinaliks, Buduglus, Rutuls, Assyrians, Udis, Grizes and so on. This ethnic diversity also brought about religious and sectarian differences. While the majority of the population is Muslim, there are also Christians, Jews, and a small number of other religions in country. Although necessary measures have been taken for religious education in Azerbaijan since its independence up until today, religion courses have unfortunately not yet been included in the primary, secondary and high school curriculum due to the lack of sufficient staff, also religious and sectarian differences and other reasons. However, Life Skills class in the curriculum includes learning fields of religion education. This study aims to examine the religion education fields that are found in the in the life skills textbooks which are approved by the Ministry of Education of the Republic of Azerbaijan to be taught in primary school I-IV grades and secondary school V-IX grades with regards to the pluralistic religion education approach. This research employed the content analysis, which is one of qualitative research methods, and studied religion education fields in terms of content and pluralistic approaches.

Keywords: Life Skills books, religion education fields, pluralistic approaches.

Article history

Received: 03.06.2022

Accepted: 18.08.2022

GİRİŞ

Azerbaycan, tarih boyunca dini hayatın köklü bir şekilde yaşandığı, din eğitiminin sosyal ve kültürel yaşamın oluşmasında önemli rol oynadığı bölgelerdendir. Azerbaycan'ın tarih, coğrafi konum, etnik köken gibi sahip olduğu özellikler, bu bölgede farklı din ve mezheplerin ortaya çıkmasına zemin oluşturmuştur. Köklü ve kadim tarihe, zengin bir dini geçmişe sahip olan Azerbaycan, günümüzde İslamiyet, Hıristiyanlık, Yahudilik ve diğer dini inançların yaşandığı yerdir. Günümüz Azerbaycan'ı; Türkler, Tatlar, Talışlar, Kürtler, Molokanlar, İngiloylar, Sahurlar, Avarlar, Lezgiler, Hınalıklar, Buduglular, Rutullar, Assuriyalılar, Udinler, Grızlar vb. farklı etnik grupları kendi içinde barındırmaktadır. Günümüz Azerbaycan'ında nüfusun büyük çoğunluğu (%95'ten fazla) İslam dinine mensuptur. Kalan nüfus ise Hıristiyanlar (%2,5 - çoğunluğu Rus Ortodoks Kilisesi, Gürcü Ortodoks Kilisesi ve Molokan), Yahudiler (%0,3) ve az sayıda diğer dinlere mensup olanlardan müteşekkildir (Ağayev, 2013).

Bağımsızlıktan günümüze Azerbaycan'da din eğitimi için gereken tedbirler alınmış, milli devlet çıkarlarına hizmet edecek duyguların aşılması yoluyla din eğitiminin doğru verilmesi için ilk adımlar atılmıştır. Ancak din eğitimi alanındaki canlanma okullara yansımamıştır. Azerbaycan ilkokul, ortaokul ve lise müfredatlarında din derslerine henüz yer verilmemektedir. Şöyle ki, yeterli kadronun bulunmaması, dinsel veya mezhepsel farklılıklar ve buna benzer nedenler din derslerinin müfredata dâhil edilmesi yönünde engel oluşturmaktadır tarzındaki söylemlerin etkili olduğunu söyleyebiliriz (Samadov, 2009). Bu gün sadece Hayat Bilgisi ders kitaplarında "din" öğrenme alanlarına yer verilmektedir.

Günümüzde ilkokul I-IV, ortaokul V-IX sınıflarda okutulan Hayat Bilgisi dersi 2004-2005 eğitim öğretim yılından itibaren müfredatta yerini almış ve uygulanmaya başlamıştır. Hayat Bilgisi dersi, öğrencinin kendisini biyolojik, psikolojik, sosyal ve manevi yönleriyle birlikte bütüncül yaklaşımla tanımasını ve ona gerçek yaşamda lazım olacak bilgi, beceri ve alışkanlıklarla donatılmasını sağlamaya yardımcı olmaktadır. Ders, aynı zamanda doğa ve biz, birey ve toplum, maneviyat, sağlık ve güvenlik gibi dört ana konuda öğrencinin milli ve evrensel değerlere sahip bir birey olarak gelişmesine yardımcı olmayı hedeflemektedir. Hayat Bilgisi dersinde yer verilen "Din" öğrenme alanları da insanlarla dinini, ırkını, cinsiyetini ayırt etmeden iletişim ve etkileşimde bulunmayı, milli ve evrensel değerleri benimseyerek manevi yönden kişinin kendisini geliştirmesini ve gerçekleştirmesini amaçlamaktadır.

YÖNTEM VE SINIRLIKLARI

Araştırma nitel bir desenle hazırlanmış ve tarama modelinden yararlanılmıştır. Çalışmada, 2021-2022 eğitim-öğretim yılı ilkokul I-IV ve ortaokul V-IX sınıf Hayat Bilgisi ders kitapları "Din" öğrenme alanlarının çoğulcu din eğitimi yaklaşımları açısından incelenmesinde ise belge tarama türlerinden biri olan içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analiziyle incelenen kitaplardan elde edilen verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaya çalışılmıştır (Yıldırım, & Şimşek, 2013).

Araştırmanın evrenini, 2004-2005 eğitim öğretim yılından itibaren uygulanan Hayat Bilgisi ders programına uygun olarak yazılan ders kitapları; örneklemini ise, 2021-2022 eğitim öğretim yılında okutulan Hayat Bilgisi ders kitapları "Din" öğrenme alanlarını kapsayan ünite ve konular oluşturmaktadır. Araştırmada, Azerbaycan Tahsil Nazırlığı tarafından ders kitabı olarak kabul edilmiş, "Şerq-Qerb" ve "Aspoligraf" yayınları tarafından basılmış olan Hayat Bilgisi ders kitapları kullanılmıştır.

"DİN" ÖĞRENME ALANLARININ İÇERİK AÇISINDAN İNCELENMESİ

Hayat Bilgisi dersi ilkokul birinci sınıftan itibaren başlamaktadır. Müfredatta "Din" öğrenme alanına ilkokul 1. Sınıfta, Davranışlar Ünitesi "Din" (Cabbarlı, 2020), 2. Sınıfta, Davranış Medeniyeti Ünitesi "Dinler" (Cabbarlı, 2021), 3. Sınıfta Değerlerimiz Ünitesi "Dünya Dinleri" (Mehdiyeva, 2018), 4. Sınıfta Manevi Dünyamız Ünitesi "İsraf ve Kanaat, Doğma ve Üvey Münasebet, Mesuliyet Hissi, Edep Kaideleri, İslam Dininin Yaranması, Azerbaycan'da Din, Mövhumatçılık (Batıl)" (Mehdiyeva, 2019) konu başlıkları altında yer verilmiştir. Yine ortaokul 5. Sınıf Din ve Maneviyat başlıklı ünite "İnsanın güzelliği onun ahlak ve davranışındadır, Dini Dözümlülük (Hoşgörü), Semavi ve Gayri Semavi Dinler, İnanç Sisteminde Oxşarlık ve Ferqler" (Memmedova, 2020), 6. Sınıf Cemiyetin Manevi Hayatı başlıklı ünite "Dini Merasimler" (Mehdiyeva, 2021), 7. Sınıfta Manevi Hayat başlıklı ünite "Manevi Borç, Din ve Medeniyet, Doğru ve Yanlış Düşünce, Davranışımızın Manevi Müherrikleri, Dilin Belaları: Gıybet ve İftira" (Memmedova, 2018), 8. Sınıfta Menim Manevi Dünyam başlıklı ünite "Dini-Ahlaki Değerler" (Memmedova, 2019), 9. Sınıfta Medeniyet ve Toleranslık başlıklı ünite ise "Toleranslık, Medeniyetler arası Toleranslık, Azerbaycan'da Dini Toleranslık, Dünyada Muhtelif Dinlere Münasebet, Multikulturalizm, Ahlak ve Davranış Normlarının Ümumbeşeri Ehemmiyeti, Beşeriyet Karşısında Manevi Borç, Dünyanın Derk Olunması" (Memmedova, 2020) gibi konular yer almıştır.

Tablo 1 2021-2022 Eğitim Öğretim Yılı Hayat Bilgisi Ders Kitapları "Din" Öğrenme Alanı Üniteleri

1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf	9. Sınıf
Ünite Davranışlar	Ünite Davranış Medeniyeti	Ünite Değerlerimiz	Ünite Manevi Dünyamız	Ünite Din ve Maneviyat	Ünite Cemiyetin Manevi Hayatı	Ünite Manevi Hayat	Ünite Menim Manevi Dünyam	Ünite Medeniyet ve Toleranslık
Konu: Din	Konu: Dinler	Konu: Dünya Dinleri	Konu: İsraf ve Kanaat Doğma ve üvey münasebet Mesuliyet hissi Edep Kaideleri İslam Dininin Yaranması Azerbaycan'da Din Mövhumatçılık (Batıl)	Konu: İnsanın güzelliği onun ahlak ve davranışındadır Dini Dözümlülük Semavi ve Gayri Semavi Dinler İnanç Sisteminde Oxşarlık ve Ferqler	Konu: Dini Merasimler	Konu: Manevi Borç Din ve Medeniyet Doğru ve Yanlış Düşünce Davranışımızın Manevi Müherrikleri Dilin Belaları: Gıybet ve İftira	Konu: Dini - Ahlaki Değerler	Konu: Toleranslık Medeniyetler arası Toleranslık Azerbaycan'da Dini Toleranslık Dünyada Muhtelif Dinlere Münasebet, Multikulturalizm Ahlak ve Davranış Normlarının Ümumbeşeri Ehemmiyeti Beşeriyet Karşısında Manevi Borç Dünyanın Derk Olunması

Tablo 1’de de görüldüğü üzere “din” öğrenme alanları içerik olarak kopukluğa mahal vermeden birbirlerini tamamlayacak nitelikte hazırlanmıştır. Ünitelerde dinle ilgili yer alan konu ve içeriklerde bütünlüğün sağlandığı söylenebilir. Örneğin 1. Sınıfta Din konulu başlıkta dünyada var olan dinler hakkında bilgi verildikten sonra semavi dinlerin kitapları, peygamberleri, mabetleri, sembolleri ve bayramları konularına yer verilmiştir. 2. Sınıfta Dinler konusunda da aynı şekilde inanç ve ibadet konularına yer vererek İslam, Hristiyanlık ve Yahudiliğin ortak ve benzer yönleri hakkında öğrencilerin bilgi sahibi olmaları istenmiştir. Dinler farklı olsa da her birinin insanlara ibadet etmenin yollarını öğrettiği, dinlerin tebliğ ettiği manevi değerlerin insan yaşamı üzerindeki olumlu etkilerine değinilmiştir. Görüldüğü üzere seçilen konu başlıkları ve bir sonraki sınıflarda okutulacak konuların birbirlerini destekleyecek nitelikte olduğu ifade edilebilir. Ayrıca öğrenilebilirlik açısından incelendiğinde de konuların öğrencileri ezbere itmeden onları düşünmeye, tartışmaya, yorumlamaya yönlendirdiği ileri sürülebilir. “Din” öğrenme alanlarına daha ilkökul 1. Sınıftan itibaren yer verilmesine rağmen konuların öğrencilerin seviyelerinin göz önünde bulundurularak hazırlanması, hem konu hem de ünite sonlarında yer alan bulmaca, resim ve hikâye gibi etkinlikler öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştırmakla birlikte hedeflenen kazanımların daha kolay sağlanmasını temin ettiği söylenebilir.

“DİN” ÖĞRENME ALANLARININ ÇOĞULCU DİN EĞİTİMİ MODELLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Çokkültürlülüğün ve çoğulculuğun yaşandığı toplumlarda eğitim politikalarının ilgilenmesi gereken önemli konulardan biri de din öğretimidir. Çünkü çoğulcu toplumlarda verilecek din eğitimi yeni yaklaşım ve modelleri göz önünde bulundurarak düzenlemek önemli bir yere sahiptir. Bu modeller belli bir inanca dayalı olan ve belli bir inanca dayalı olmayan; fenomolojik, kültürlerarası, mezhepler arası, mezhepler üstü, kültürler arası ve dinler arası gibi çok kültürlü ve çoğulcu yaklaşımlara dayanmaktadır (Tosun, 2002). Özellikle Michael Grimmit tarafından öne sürülen “dinden öğrenme ve din hakkında öğrenme” yaklaşımları en çok kabul gören ve kullanılan yaklaşımlardır (Okumuşlar, 2007). Burada bu yaklaşımların Azerbaycan okul müfredatlarında var olan Hayat Bilgisi ders kitaplarında yer alan dinle ilgili bilgilerin öğretiminde ne şekilde benimsendiği ile ilgili yorumlara yer verilecektir.

Hayat Bilgisi ders kitaplarında yer alan “din” öğrenme alanını çoğulcu din eğitimi yaklaşımları açısından incelediğimizde konuların belli bir inanca dayalı olmayan bir yaklaşımla ele alındığını söyleyebiliriz. Ayrıca öğrencilerin kendilerinden farklı düşünen, farklı inanan aynı zamanda farklı kültüre sahip insanları anlamaya, onlara saygı duymaya, çok kültürlü ve çoğulcu toplumda barış ve huzur içinde yaşamaya yönelik tutum geliştirmelerine, onların kişisel, ahlaki ve manevi gelişimine katkı sunacak tarzda ele alındığı iddiasında bulunabiliriz.

Azerbaycan laiklik ilkesini benimseyen bir devlet olduğu için din-devlet ilişkilerini anayasa çerçevesinde ele almakta, hukuki işlerin düzenlenmesinde hiçbir dini ve felsefi düşünceyi dikkate almamaktadır. Devlet sosyal, ekonomik, siyasal ve hukuki düzeni sağlamak için hazırladığı kanun ve mevzuatlarda dinin emir ve yasaklarına yer vermemektedir. Bu yüzdendir ki Hayat Bilgisi ders kitaplarında da yer alan konularda bütün dinlere karşı tamamen tarafsız kalmak tercih edilmiştir. Çünkü özgürlüğün oldukça kısıtlı olduğu “dini öğrenme” gibi geleneksel din eğitimi yaklaşımı tek bir dini geleneği kendi dinamiklerinden hareketle öğretildiği inanç temelli bir yaklaşımı benimsemek, Azerbaycan gibi çoğulcu ve çok kültürlü yapıya sahip bir toplumda, farklılıkları ve ötekileri anlamada engelleyici rol üstlenmiş olur. Konuların özellikle çoğulcu yaklaşımları dikkate

olarak hazırlanması dini hoşgörüsüzlüğü önlemede önemli bir role sahiptir. Örneğin ilkokul 1. Sınıfta yer alan "Din" konusunda bilgi aktarırken sadece İslam veya Hıristiyanlık değil, dünyada farklı dinlerin olduğundan ayrıca dinlerin ortak ve benzer yönlerinden bahsedilmiştir. Yine İslam başta olmak üzere bütün dinlerin öğütlerinden olan büyüklere saygı, küçüklere sevgi göstermek gibi evrensel mesajları örnek göstererek öğrencilerin hem kendi inandıkları, hem de diğer dinlerle ilgili bilgileri öğrenerek kendi bireysel deneyimlerini keşfetmeleri, hem de diğer din mensuplarının yaşamlarıyla ilgili bir bakış açısı oluşturmalarına katkı sunmak hedeflenmiştir. Ayrıca öğrencilerin kendi dinleri hakkında bilgi sahibi olmaları aynı zamanda diğer dinleri de öğrenerek onlara saygılı davranmalarını sağlamaya çalışılmıştır. Örneğin 3. Sınıfta yer alan Dünya Dinleri başlıklı konuya, "Günümüzde var olan hangi dinler vardır? Onları birbirinden ayıran özellikler nelerdir? Onları birbirlerine yaklaştıran özellikler nelerdir?" tarzında başlanılmış, tek Allahlı dinlerin ortaya çıkış serüveni, semavi dinler ve peygamberleriyle birlikte Hinduizm, Budizm gibi dinlere de dikkat çekilmiştir. İslam, Hıristiyanlık, Yahudilikle birlikte diğer dinlerin de öğretilerinden örnekler verilerek dinlerin insanları paklığa, dürüstlüğe, nezakete, yardımlaşmaya davet ettiğinden bahsedilmiştir.

Farklılıkları benimseyecek, dışlayıcı, ayrıştırıcı değil bütünleştirici din eğitimi yaklaşımlarına ihtiyaç olduğunu göz önünde bulunduran Azerbaycan, Hayat Bilgisi ders kitaplarında bu hususa dikkat ederek, "din" öğrenme alanıyla ilgili içeriğin bütün dinlerde temel ve evrensel kök değerleri içine alacak çoğulcu bir din eğitimi anlayışı benimsemiştir. Dinler hakkında bilimsel bilgilere yer verilmiş, batıl, mezhepsel ve dinsel ayrımcılığa sebep olacak bilgilerden uzak durulmuştur.

Semavi ve gayri-semavi dinlerin yanı sıra İslam ve diğer dinlerle ilgili bilgilerde birleştirici yaklaşım sergilenmiştir. Örneğin 5. Sınıf Din ve Maneviyat başlıklı ünite konularını incelediğimizde her halkın kendine has milli, manevi ve dini değerlerinin olduğundan bahsedilmiş, Müslümanlar için Ramazan ve Kurban önemli olduğu gibi Paskalya bayramının da Hıristiyanlar için o denli önemli olduğu anlatılmıştır. İslam'la ilgili bilgi aktarırken Kur'an ve sünnet merkezli bir anlayış benimsenmiş, İslam'da var olan adap kurallarının, değerlerin diğer dinlerde de var olduğundan bahsederek ortak paydalar olmasına özen gösterilmiştir. 7. Sınıf Manevi hayat başlıklı ünite de yer alan "Din ve Maneviyat" konusunda dinin medeniyetlere olan etkisinden bahsedilmiştir. Ayrıca Azerbaycan'da İslam medeniyetini temsil eden mimarlık örnekleriyle birlikte hem Hristiyanlık hem de diğer dinlerin medeniyet kurumlarına yer vererek her türlü dini, dünya görüşüne ve ahlak anlayışına saygıyı konu edinmeye çalışmıştır. Yine 9. Sınıfta Medeniyet ve Toleranslık (Hoşgörü) konularıyla kültürel farklılığın zenginlik olduğu anlayışıyla öğrencilerin kendi kültürleriyle birlikte diğer milletlerin de dinlerine, mabetlerine, örf ve geleneklerine saygı ve hoşgörüyle yaklaşılması gerektiği aktarılmaya çalışılmıştır. Görülmektedir ki, Hayat Bilgisi ders kitaplarında yer alan dinle ilgili konuların hazırlanmasında her türlü din, inanç, düşünce ve ahlaki anlayışa saygıyı temel alan bir bakış açısının benimsendiğini söylemek mümkündür.

SONUÇ

Hayat Bilgisi ders kitaplarını incelediğimizde özellikle "din" öğrenme alanının, evrensel bir bakış açısıyla ele alındığını, konuların çok kültürlülük ve çoğulculuğun göz ardı edilmeden hazırlandığını söyleyebiliriz. Çoğunluğu Müslüman olan Azerbaycan'da farklılıkların görmezden gelmekten ziyade İslam dini ile birlikte öğrencilerin diğer dini inanç ve öğretiler hakkında da bilgi sahibi olmalarının onların doğru, objektif ve hoşgörülü davranmaları açısından önemli olduğu savunulmuştur diyebiliriz. Dünyada var olan dini ve ahlaki anlayışları tanımanın, bilmenin

öğrencileri önyargılardan uzaklaştırarak yaşadığı toplumdaki farklı dini anlayışların, dünya görüşlerinin toplumsal bir olgu olduğu bilincinin kazandırılması açısından önemli görülmüştür. Ayrıca dinlerin kültürü oluşturan unsurlardan biri olarak kültür üzerindeki etkilerini kavrayan, kültürün dinle bir bütün olduğunu görebilen öğrenciler yetiştirmenin, toplumsal barışı tesis etme açısından mühim olduğu aktarılmıştır. Farklılıkları toplumsal barışa büyük katkı sunacak bir fırsat olarak değerlendirmenin olumlu bir kazanım olacağı da dikkate alınmıştır. Evrensel ve insani dini değerlerin kendi dini değerleriyle örtüştüğü bilincinin oluşturulması ve ders kitaplarında buna göre bir yaklaşım sergilendiği görülmektedir. Sonuç olarak herhangi bir dinin, mezhebin veya tarikatın yorum ve anlayışının doğruluğu tartışılmadan bütün dinlerin ortak ve farklı yönlerine değinilerek başkalarının dini inanç ve yaşantılarına önyargısız, hoşgörü ile yaklaşılmasını bir davranış olarak kazandırmak hedeflenmiştir denilebilir.

Kaynakça

- ¹ Ağayev, E. (2013). "Azerbaycan'ın Etnik Yapısı". *Yeni Türkiye Dergisi*, 53, 1030-1048.
- ² Cabbarlı, N. – Soltanova, G. (2020). *Hayat Bilgisi 1*. Bakü: Şerq Qerb Neşriyatı.
- ³ Cabbarlı, N. vd. (2021). *Hayat Bilgisi 2*. Bakü: Şerq Qerb Neşriyatı.
- ⁴ DEİK Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Türk-Azerbaycan İş Konseyi. *Azerbaycan Ülke Bülteni 2013*.
- ⁵ Jackson, R. (2005). *Din Eğitimi: Yorumlayıcı Bir yaklaşım*. çev. Üzeyir Ok-M. Ali Özkan, İstanbul: Dem Yayınları.
- ⁶ Mehdiyeva, G. (2018). *Hayat Bilgisi 3*. Bakü: Aspoligraf Neşriyatı.
- ⁷ Mehdiyeva, G. (2019). *Hayat Bilgisi 4*. Bakü: Aspoligraf Neşriyatı.
- ⁸ Memmedova, N. vd. (2020). *Hayat Bilgisi 5*. Bakü: Şerq Qerb Neşriyatı.
- ⁹ Mehdiyeva, G. – Kerimova, B. (2021). *Hayat Bilgisi 6*, Bakü: Aspoligraf Neşriyatı.
- ¹⁰ Memmedova, N. vd. (2018). *Hayat Bilgisi 7*. Bakü: Şerq Qerb Neşriyatı.
- ¹¹ Memmedova, N. vd. (2019). *Hayat Bilgisi 8*. Bakü: Şerq Qerb Neşriyatı.
- ¹² Memmedova, N. vd. (2020). *Hayat Bilgisi 9*. Bakü: Şerq Qerb Neşriyatı.
- ¹³ Okumuşlar, M. (2007). "Çok Kültürlü Toplumlarda "Din Hakkında Öğrenme" ve "Dinden Öğrenme" Modeli". *Marife Dergisi*, 53/2, 251-264.
- ¹⁴ Öncel, H. (2013). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programının Kültürler Arası Din Eğitimi Açısından İncelenmesi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- ¹⁵ Samadov, E. (2009). *Azerbaycan'da Din Devlet Münasebetleri ve Dini Tahsilin Formalaşması*. Bakü: AMEA.
- ¹⁶ Tosun, C. (2002). *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- ¹⁷ Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.